

DREPTUL

LEGISLAȚIUNE. — DOCTRINA. — JURISPRUDENȚĂ. — ECONOMIE POLITICĂ

DIRECTOR: C. G. DISSESCU

PRIM-REDACTOR: V. ATHANASOVICI

Redactori: PAUL NEGULESCU, DEMETRU NEGULESCU, ALEX. CERBAN, GEORGE MEITANI, G. G. DANIELOPOLU,
G. C. CRISTESCU, SILIU RĂDULESCU

REVISTA APARE
JOIA ȘI DUMINECA

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADELA SF. SPIRIDON, 3
TELEFON 41/57

REDACTOR-ADMINISTRATOR
B. P. RĂDULESCU

ABONAMENTELE

se fac pe an și pe jumătate de an
la 1 Ianuarie și 1 Iulie

Dela 1 Iulie până la 1 Sept. revista nu apare

GR. G. PĂUCESCU
FONDATOR-PROPRIETAR

Un număr: 50 bani

Un număr vechiu 1 leu

COSTUL ABONAMENTULUI

Pe an, 40 lei; pe jumătate an, 20 lei

Studentii plătesc pe jumătate

Pentru străinătate se adaugă timbrul postal

SUMAR:

Zavezcu și ferăie, de d-l I. Tanoviceanu.

JURISPRUDENȚA ROMÂNĂ. — *Inalta Curte de casațiune și justiție, secțiunea I: Dumitru St. Curcă cu Gh. Dobrescu.*

ZAVEZCU ȘI FERĂIE

În numărul 8 din 31 Ianuarie 1916, d-l D. Stoicescu se ocupă despre *ferie* sau *herie*, și ne spune, între altele: «Numele sub care apare *zavesku*, *zavesca*, *zaveasca* ¹⁾, este termenul slavon, menționat de documentele mai vechi, și *ferio*, *fhierio*, *fhieruia*, *ferie*, *farie*, *hierăia*, *hărăiea*; este termenul menționat de documentele mai nouă».

După d-l Stoicescu, dar, numele *zavezcu* și *heria* sunt două nume, unul mai vechiu, și altul mai nou, pentru a indica aceeași instituțiune. D-sa citează, nu în susținerea acestei afirmațiuni, dar în ceea ce privește *heria* și *zavezcu* pe d-nii Al. Xenopol, N. Iorga, I. Bogdan, G. Ghibănescu și M. Pașcanu.

D-l D. Stoicescu a omis însă singurul studiu din care ar fi putut să vadă cu înlesnire că *zavezcu* și *ferăia* nu sunt două lucruri identice, ci foarte deosebite.

În adevăr, noi, în No. 5 din 19 Ianuarie 1914 al *Curierului judiciar*, am arătat că, dacă *zavezcu* din veacul al XV-lea se aseamănă cu *ferăia* din veacul al XVII-lea, în scopul de a voi să asigure irevocabilitatea hotărârilor, și că amândouă constau în o sumă de plătit sau plătită fiscalului, însă se deosebeau fundamental prin aceea că, *zavezcu* se plătește de perzătorul procesului, când se sculă cu o nouă judecată, pe când *ferăia* se plătește de câștigătorul procesului, după judecată.

1) Numele exact este *zavezcu*.

Această mare deosebire am arătat-o noi în 1914, și înainte de noi d-l Al. Xenopol ²⁾; d-l Stoicescu eră dator să țină seamă de acea afirmațiune, și să nu mai susțină identitatea *zavezcului* cu *herăia*.

Putem, aprofundând deosebirea între cele două instituțiuni, să adăogăm că între ele mai există și deosebirea că, pe când *zavezcu* eră o amendă *eventuală* contra perzătorului care ar căută din nou să se judece, *ferăia* eră o plată *efectuată* de câștigător către fisc pentru asigurarea irevocabilității hotărârii.

Pentru ca *zavezcu* să se *plătească*, trebuia neapărat două judecăți, pe când *ferăia* se plătește după prima judecată.

În rezumat, erau asemănări între *zavezcu* și *ferăie*, că ambele se prevedeau în prima judecată, ambele consistau într'o sumă în favoarea fiscalului, și ambele voiau să asigure irevocabilitatea hotărârilor. Iar ca deosebiri, *zavezcu* eră o plată *eventuală*, *ferăia* plată sigură, *zavezcu* se plătește după a doua judecată, *ferăia* după cea dintâiu; *zavezcu* aveă caracterul unei amende și se plătește de perzătorul procesului, care nu respectase lucrul judecat, pe când *ferăia* aveă caracterul unei *întăriri a dreptului câștigat*, și se plătește de câștigător ³⁾.

Aceste două instituțiuni sunt dar foarte diferite și nu trebuie confundate împreună.

Prima poate că e de origine slavonă, în orice caz, ea este mai veche și nu are în sine nimic criticabil, căci este firesc ca să se caute prin ame-

2) Vezi Al. Xenopol, *Istoria Românilor*, Iași, 1891, t. IV, p. 119 și confr. același *Archiva Societ. științifice și literare din Iași*, t. I, p. 631—633.

3) Vom arăta mai departe și alte deosebiri între cele două instituțiuni.

nințare să se respecte autoritatea lucrului judecat. Din contra, ferăia pare dictată din spiritul de fiscalitate al domnilor, și de aceea ea înfloreste mai cu seamă în timpul domniei lui Vasilie-Vodă, deși este cu mult anterioară acestei domnii. Ea poate fi criticată, de oarece este nedrept ca acel care câștigă și nu are bani să plătească ferăia, să nu aibă aceeași siguranță pentru dreptul său, ca acela care a plătit ferăia. Să ia fiscul bani dela acel care perde, lucrul se poate înțelege, să ia dela acel care câștigă procesul, după ce a suferit nedreptatea protivnicului, lucrul este absolut injust.

În această privință, d-l D. Stoicescu a făcut o greșală, căci a confundat două instituții diferite.

Mai este un punct care, dacă nu poate fi socotit greșală, este totuși foarte contestabil.

D-l Stoicescu pretinde că ferăia ar fi taxa plătită pentru întăritura domnească a judecății, și trage această concluzie în ceea ce privește scopul feriei, din împrejurarea că ferăia se întâlnește numai în cazul când partea câștigătoare nu-și sprijine pretențiunile asupra imobilului pe drepturile sale, ci pe ale autorilor săi.

D-sa citează cazul lui Ivașco comisul, care se judecă cu Toma Dumitrescul și Costea Turbure pentru Săsești pe Bârlad și Romanești pe Jiravăț. Ivașco invocă drepturile socrului său Ivan visternicul, și câștigând, Domnul îi impune obligația de a plăti 100 ruble zavezcu, pentru că — zice d-l Stoicescu — Ivașco comisul nu căpătase întăritura domnească pentru satele sale, și socrul nefiind de față ca să consimtă la stăpânirea ginereului, legătura se face prin plata către visterie.

Vom reveni mai târziu asupra acestei chestiuni, deocamdată facem o observațiune spre a lămurii un punct important.

Se pare că zavezcu aici e impus spre a fi plătit de câștigătorul Ivașco și neamul său, după prima judecată; noi însă am spus că zavezcu se plătește de perzătorul procesului, după a doua judecată. Dacă ar fi exactă interpretarea d-lui D. Stoicescu dată documentului din 1460 (6968) Dec. 5, ar rezulta că zavezcu s'ar confunda cu ferăia, sau mai bine zis că zavezcu din acel document n'ar avea caracterele unui zavezcu, ci ale unei ferăii.

În realitate nu este așa, și documentul trebuie altfel interpretat. În adevăr, traducerea relativă la zavezcu a documentului, pe care l-a publicat d-l I. Bogdan, este următoarea:

«Și pentru acestea toate noi am pus zavezca 100 ruble de argint slugei noastre boerului Ivașcu și copiilor lui și la tot neamul lui, care în orice zi și ceasuri, Toma or Costea or copiii lor, sau frații lor, sau (altul) din tot neamul lor, s'ar alui sau ar grai împotriva lui Ivașco or împotriva copiilor

lui, or a fraților lui, or a neamului său întreg, acela ne va plăti nouă suszisa zavezcă de 100 ruble de argint»⁴).

D. Stoicescu înțelege documentul că Domnul a impus lui Ivașco comisul, care câștigase procesul, obligațiunea de a plăti 100 lei zavezcu. Credem însă că aceasta este o greșită interpretare a textului documentului.

Când Domnul spune că «noi am pus 100 ruble de argint slugei noastre boerului Ivașco, etc.», nu însemnează că a impus lui Ivașco obligațiunea de a plăti această sumă de bani, ci însemnează că a pus pentru Ivașco această sumă ca o apărare a drepturilor sale, adică drept o sancțiune pentru cazul când perzătorii ar turbura din nou posesiunea lui Ivașco, а мы поставили Завезку в рубли серебра слугеѣ нашему Панъ Ивашкѣ.

Pus lui Ivașco, nu însemnează impus lui Ivașco, ci pus în favoarea lui Ivașco. Zavezcu aici însemnează ocrotire, apărare; puneți unul din aceste cuvinte în locul lui zavezcu, și veți avea adevăratul înțeles al acestei fraze.

Dovadă că aceasta e adevărata interpretare a documentului, este că mai la urmă documentul spune că, dacă perzătorii vor turbura mai târziu stăpânirea lui Ivașco, ei vor plăti Domnului «suszisa zavezcu de 100 de ruble de argint: нам заплатитъ вышписанною завезку в рубли серебра».

Prin urmare, suszisa sumă de 100 ruble nu era plătită de Ivașco câștigătorul, ci era o apărare care avea să fie plătită lui Ivașco de Toma și Costea or de cei din neamul lor care din nou ar deschide procesul.

Dacă suma ar fi fost plătită chiar de Ivașco după câștigare, și ar mai fi trebuit să fie plătită din nou și de Toma și de Costea or de cei din neamul lor, în caz de o nouă judecată, documentul s'ar fi exprimat altfel și ar fi zis: «acela ne va plăti și el 100 ruble de argint».

Dealtmintrelea, toate celelalte documente relative la zavezcu, confirmă interpretațiunea noastră.

Astfel documentul din 12 Iunie 1459 (6957) după ce Ion Negoescul câștigă împotriva unchiu-său Ivașco. Domnul spune că: «Iar dacă cineva s'ar scula împotriva, ori în ce zi sau ceas, fie Ivașco, fie din neamul Fălfăeștilor, acela să plătească zavezcu 60 ruble de argint»⁵).

În fragmentul de document din 22 Aprilie 1462 (6970), se prevede deasemeni o plată de 100 ruble de argint, *aceluia care din nou va deschide judecata*⁶).

4) Vezi I. Bogdan, *Documentele lui Stefan-cel-Mare*, București, 1913, t. I, p. 41 și 42.

5) I. Bogdan, *op. cit.*, t. I, p. 31 și urm.

6) *Ibidem*, p. 53 și 54.

Documentul din 3 Decembrie 1462 (6970) este și mai categoric, fiindcă formula sa se apropie mai mult de aceea a documentului din 5 Decembrie 1460.

«Și pentru aceasta am pus zavezcu 100 ruble de argint curat, ca în orice zi și ceas.... s'ar jăluî or ar grăi împotriva boerului Lașco sau soției sale pentru aceste sate mai sus scrise și împotriva cărții noastre, acela ne va plăti nouă mai sus zisa zavezcu de 100 ruble de argint» 7).

Formula celor două documente se aseamănă foarte mult, dar numele câștigătorului nu mai e pus în partea întâi relativ la zavezcu.

Dacă zavezcu s'ar fi plătit și de câștigător, or numai de câștigător ca la ferăia, pentru ce documentul după ce spune că a pus 100 ruble zavezcu, nu spune cui s'a impus să-l plătească?

Nu e oare firesc ca mai înainte de a spune cine va plăti zavezcu eventual, în caz de redeschidere a procesului, să spună cine a fost silit să plătească *hic et nunc*, la câștigarea procesului?

În fine un alt document din 26 August 1474 (6982) grăește de asemeni: «Iar cine va încercă să se jăluiașcă la ori ce zi și ceas, fie înaintea noastră, fie înaintea altor domni, fie Ivan, fie vreunul din frații săi ori din neamul lor, acela va trebui atunci să plătească zavezcu 60 ruble de argint curat» 8).

În toate aceste documente vedem că zavezcu este o plată eventuală impusă pierzătorului procesului care ar redeschide judecata, și, departe de a fi plătit de câștigător, este o garanție, o ocrotire pentru dânsul.

Nu poate dar să fie altfel în documentul din 1460; zavezcu nu poate avea caracterul ferăii, sau mai bine zis mixt al zavezcului și al ferăia.

Și pelângă documentele publicate de d. I. Bogdan, tot astfel este și în documentul publicat de B. P. Hăjdău, singurul document relativ la zavezcu pe care l'a cunoscut d. Xenopol.

În acel document, după ce câștigă Husin și soția lui Marușca, fata lui Ion Munteanu, împotriva urmașilor lui Duma Negru, domnul zice:

«Și la aceasta am pus *legătură veșnică* 60 de ruble de argint, ca vrând cândva, cineva din neamul lui Duma Negru a se sculă cu acel ispisoc asupra neamului lui Ion Munteanu, ori în care zile și vreme să aibă a răspunde acei bani de *legătură*» 9).

În acest document cunoscut numai în traducere, cuvântul zavezcu e înlocuit cu *legătură*, și cu *le-*

7) Ibidem, p. 67 și 68.

8) I. Bogdan, op. cit., p. 191 și urm.

9) B. P. Hăjdău; *Arhiva istorică*, p. 149; acest document a fost publicat de foarte multe ori. Întâiu de Gh. Bariț în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, 1840, No. 19, p. 145 și 147; pe urmă de Hăjdeu în *Arhiva istorică*, t. III, p. 148—149, apoi de Th. Codrescu, *Uricarul*, VI, p. 81—82, și în fine de I. Bogdan în *Documentele lui Ștefan-cel-Mare*, vol. II, No. XXIX, p. 47—58.

gătură veșnică; d. Xenopol arată că în prototipul slavon n'a putut să existe vorba *ferăia*, fiindcă dacă ar fi existat traducătorul l'ar fi reprodus ca intraductibil 10).

D. Xenopol nu cunoaște însă cuvântul zavezcu, pe care putea de altmintealea foarte ușor să-l cunoască, fiindcă se găsește tot pe aceeaș pagină cu documentul citat de dânsul din Arhiva istorică, purtând data 1447 Septembrie 22.

Dacă dânsul ar fi citit acel document, nu numai ar fi aflat cuvântul *zavezcu*, cel tradus prin cuvântul *legătura*, dar în acelaș timp n'ar mai fi făcut afirmarea greșită, vorbind de ferăia, că «*documentul cel mai vechiu în care el apare*» ar fi documentul din 1461 dela Ștefan-cel-Mare, păstrat numai în traducere, și care numește heriia *legătură* 11). Prin aceste cuvinte marele nostru istoric a comis două greșeli: întâi că a afirmat că documentul din 1461 ar fi cel mai vechiu document relativ la ferăia; și al doilea că, în acel document cuvântul *legătură* ar însemna ferăia, ceea ce ar identifica zavezcu cu ferăia, lucru dealtmintealea, pe care, după cum vom vedea, însuș D. Xenopol nu-l admite.

În acel document, reprodus după Venelin, Petru-Vodă, în 22 Sept. 1447, după ce dă dreptate lui Mihail logofătul în judecata lui cu Stan Poiană, adaogă că, dacă se va sculă Stan Poiană, sau vreunul din neamul lui, asupra boerului Mihail logofătul sau asupra neamului lui pentru acel sat, fie prin judecată, fie prin ceartă, acela să plătească mai sus scrisul zavezcu de 60 ruble de argint topit: *тотъ заплатитъ выше писанию завѣзкъ з рубли серебра литого* 12).

Acest document are mai întâi importanța că e cel mai vechiu din cele sus citate de noi asupra instituțiunei zavezcu, și al doilea, fiindcă și el, ca toate celelalte mai noi, prevăd zavezcu ca o amendă eventuală pentru cel care, perzând procesul, ar voi să înceapă din nou judecata, iar nu pentru câștigătorul procesului. Așa că, cel puțin acest punct, grație numeroaselor documente citate de noi, este în afară de orice îndoială.

Documentul din 6968 Dec. 5, citat de d-l Stoicescu, nu face excepție la această regulă 13).

10) Xenopol, loc cit. în *Istoria Românilor și Archiva Soc. Științifice și literare din Iași*.

11) Al. Xenopol, op. cit., p. 177.

12) B. P. Hăjdeu. *Arhiva istorică*, III, p. 149.

13) Să nu ne mirăm că redacțiunea sa este cam confuză. Zavezcu se găsește în puține documente, ceea ce explică faptul că tipicul (formula) său nu e bine fixat. Când dispozițiunea este constantă în toate documentele, formula devine fixă și constantă, fiindcă piserul care scrie un document o ia din documentul scris mai înainte. Dar când eră vorba de un lucru mai rar și piserul nu avea formula la îndemână, el o alcătuiă sau o reproduceă din memorie și neapărat că acea formulă nu putea să fie exact aceeaș la toate documentele. Tipicul de zavezcu nefiind uniform, nu e de mirare ca Isaia Șușmanovici, piserul din Bârlad, a scris o formulă deosebită și ehi-vocă pe care nici unul din piserii ulteriori nu au voit să o urmeze.

Este de asemenea afară de orice îndoială că, ferăia nu eră un fel de amendă ca zavezcu, ci o dajdie, probabil facultativă, pe care o plătea câștigătorul pentru ca să-și asigure mai bine dreptul său.

Relativ la ferăia, îndoiala este și mai puțin admisibilă, din cauză că ferăia e cu mult mai cunoscută decât zavezcu, documentele cu ferăia fiind incomparabil mai numeroase.

Astfel, d-l Xenopol, care citează un singur document relativ la zavezcu, și acela în traducere, și cuprinzând numele impropriu de legătură în loc de zavezcu, citează nu mai puțin de 6 cazuri de ferăia.

Iar noi, care nu cunoaștem decât 6 cazuri de zavezcu, numai în partea sistematizată a documentelor culese de noi avem notate 40 de cazuri de ferăie, începând cu documentul din 21 Dec. 1573 (7082) dela Iancul-Vodă¹⁴), și sfârșind cu cel din 12 Nov. 1689 (7198) Nov. 12, dela Const. Cantemir-Vodă.

În toate aceste documente, fără excepție, ferăia este plătită de câștigătorul procesului, ea nu are nimic eventual ca zavezcu, care nu se plătește decât în cazul când perzătorul deschide din nou procesul.

Credem însă, deși lucrul nu rezultă expres din documente, că pe când zavezcu eră *obligator*, ca orice amendă, în caz de respectarea lucrului judecat, în schimb ferăia eră *facultativă*, și nu se plătește decât de acei cari voiau să asigure mai bine puterea lucrului judecat. Aceasta explică poate împrejurarea că nu toate judecățile și nici chiar cea mai mare parte dintr'ânsele nu sunt întărite prin plata ferăii.

Ar mai fi dar încă o diferență între aceste două instituțiuni.

Și ar mai fi încă o altă diferență în ceea ce privește quotitatea cifrei zavezcului și ferăii.

Zavezcu eră de 60 de ruble (documentele din 1447 Sept. 22, 1459 Iunie 12 și 1474 Aug. 26) sau de 100 ruble (documentele din 1460 Dec. 5, 1462 Apr. 22 și Decembrie 3) pe când ferăia *în documentele în care ea este arătată*, este de 12 or 24 sloți, taleri or florinți.

Zicem în documentele în care se arată cifra feriei, fiindcă din cele 40 documente avute în vedere de noi relative la ferăia, 16 nu arată cifra, 2 vorbesc incidental de documente relative la ferăie, iar 22 arată cifra ferăii. Din aceste 22 de documente, 10 prevăd o ferăie de 12, iar 12 de 24 sloți, taleri, or florinți.

14) Acest prim document e cunoscut și de d-l Xenopol, care îl pune însă în 1574.

Observ că dintre aceste 12 documente din urmă care prevăd cifra 24, unul prevede 20 în loc de 24; dacă nu va fi vre-o greșală de omisiune a unimilor de către scriitor, or de A. Xenopol, care a publicat documentul¹⁵), atunci avem o curioasă excepție a regulii că ferăia e un multiplu al lui 12, adică 12 or 24.

Cu aceasta credem că am arătat toate deosebiriile între zavezcu și ferăia, și am dovedit în acelaș timp cât de diferite ereau cele două instituțiuni.

* * *

În cât depre persoanele care s'au ocupat de aceste instituțiuni, după cât știm nimini n'a aprofundat natura lor.

D. Bogdan s'a ocupat despre ferăie numai sub punctul de vedere etimologic, la începutul carierii sale când, după cum spune însuși, nu citise nicăeri acest cuvânt.

D. Iorga, dacă nu mă înșel, de asemeni nu s'a ocupat în special de zavezcu și despre ferăie.

D-l Gh. Ghibănescu deși vorbește pe larg despre ferăia¹⁶), totuși confundă cele două instituțiuni, socotindu-le același lucru. D-sa traduce cuvântul *zavescă* cu *herăe*, *legătură*¹⁷), și vorbind de documentul din 5 Dec. 6968 spune că «uricul cuprinde obiceiul juridic al *heriei*, numită la secolul al XV-lea *zavescă* = legătură»¹⁸).

După dânsul zavezcul identic cu ferăia, ar fi plătit de *părțile câștigătoare*, pentru a închide judecata și a nu mai lăsa celor care perduse procesul, dreptul de a redeschide judecata sub un alt domn.

Cu alte cuvinte, Gh. Ghibănescu de și cunoaște termenul *zavezcu*, a priceput și s'a ocupat numai de ferăie.

D. Pașcanu s'a ocupat și d-sa de asemenea nume de ferăie, iar zavezcul nu l'a cunoscut¹⁹).

Lucru de mirat, singurul care a întrezărit, fără să fi clarificat în destul deosebirea între zavezcu și herie, este marele nostru istoric d. Al. Xenopol, care *cel dintâi*, după cum știm noi, s'a ocupat de această problemă. Acei care au scris după dânsul, unii 18 ani în urmă, nu numai că n'au adus nici o lumină asupra acestei chestiuni, dar chiar se pare că n'au cunoscut ceea ce a scris d. Xenopol.

Astfel în cât d. Xenopol este, după cunoștințele noastre, cel care a scris întâi, și în același timp singurul care, înaintea noastră, a întrevăzut deosebiriile între cele două instituțiuni.

15) Document din 14 Ianuar. 7156 (1648) publicat în Archiva societății științifice și literare din Iași I p. 626—633.

16) Gh. Ghibănescu, *Din traista de vorbe*, Iași, 1906, § 53, Ferăia.

17) Gh. Ghibănescu, *Archiva soc. științifice și literare din Iași*, 1904, p. 252.

18) Gh. Ghibănescu, *Opt urice slavone*, Ianuarie 1904, p. 10.

19) Vezi M. Pașcanu, *Două încercări în studiul dreptului*, București 1908, p. 84 și urm.

Lăsăm la o parte nota asupra unui document din 14 Iunie 1648 (7156), scrisă de ilustrul istoric în 1890 și publicată în Archiva societății științifice și literare din Iași an I p. 631—633, când dânsul consultase prea puține documente relative la această chestiune. Ne vom ocupa numai de cele scrise de d. Xenopol în 1891 când a tipărit volumul al IV-lea al Istoriei Românilor.

După ce citează un document dela Ștefan-cel-Mare (cel în traducere), și 6 documente de herie, d. Xenopol observă cu drept cuvânt că documentele mai noi *se deosebesc toate* de cel vechiu al lui Ștefan-cel-Mare, mai întâi prin faptul că toate numesc așezământul *ferie*, și al doilea că — de aci înainte îl citim textual: «pe când documentul lui Ștefan, arată că, dacă partea ce a pierdut ar vrea să se scoale cu nouă pornire de judecată asupra celei câștigătoare, este îndatorată a răspunde cele 60 de ruble, bani de legătură, acele mai noi toate au aerul de a exclude prin depunerea feriei de către câștigătorul în judecată, cu totul puțința reînnoirii procesului. La început pe timpul lui Ștefan, herăia de mai târziu, eră orânduită de de domn ca o pedeasă pentru acel ce ar vrea să rădice din nou judecata. Mai târziu ea fu schimbată în o depunere în visterie, din partea celui ce câștigase procesul, prin care depunere el se garantă contra reînnoirii unei judecări odată desăvârșită» 20).

Din cele arătate de noi în cursul acestui studiu reese că d. Xenopol a văzut bine de la început, este acum un sfert de veac, deosebirea între zavezcu și ferăie, pe care multe persoane după dânsul, și cel din urmă d. D. Stoicescu, le confundă socotindu-le drept un singur așezământ cu două nume schimbate prin trecerea timpului. Fără să cunoască multe documente, de și n'a relevat toate deosebirile între cele două instituțiuni, d. Xenopol a arătat foarte lămurit principala deosebire dintre dânsule. Găsim dar, că fără cuvânt d-l Pașcanu, rezumând pe d-l Xenopol, pretinde că, după dânsul, «*legătura* menționată într'un document din 1461, n'ar fi altceva decât *fhîeria sau feria de mai târziu*» 21).

* * *

D. Pașcanu, care a citat multe lucruri interesante relativ la ferie, greșește când crede că e vorba de un singur așezământ; și de asemeni nu are dreptate, când, contrar părerii D-lui Xenopol, sub formă de concluziune, crede că «*este cu totul exclusă posi-*

bilitatea ca el să fi slujit de garanție a lucrului judecat» 22).

Din contră, nu numai că nu este exclus, dar chiar e absolut sigur că și zavezcu și ferăia, au avut de scop să garanteze autoritatea lucrului judecat.

Despre zavezcu nici o îndoială nu poate să mai fie față cu glăsuirea documentelor citate de noi, care toate poruncesc ca perzătorul procesului să nu se mai scoale cu pără, căci la din potrivă va plăti zavezcu prevăzut în hotărîrea de 60 or 100 ruble de argint. De sigur că, dacă d. Pașcanu ar fi cunoscut glăsuirea acestor documente, cel puțin despre zavezcu nu ar mai fi afirmat că este exclusă posibilitatea ca el să fi slujit drept garanție a lucrului judecat.

Dar chiar ferăia mai bine cunoscută, ca să nu zicem singură cunoscută D-lui Pașcanu, aveă de sigur acelaș scop de a preîntâmpina o nouă judecată.

Dovadă: In un document dela Iancu-Vodă, din 21 Sept. 1580 (7089), se spune că s'a pus ferăia 12 zloți în visterie, și adaogă imediat scopul depunerii «*pentru aceea de acuma înainte să nu mai aibe a trage la judecată*» pe cei care câștigase procesul 23).

In un alt document din 1589, citat de d. Xenopol după Melhisedec, *Cronica Hușilor*, p. 126, însă pe care nu l-am găsit la locul citat, se spune de asemeni: «*s'au îndreptat și au pus ferăia 12 zloți pentru care, de acum înainte să nu mai aibă a se trage niciodată în veci*».

Putem spune chiar că în general, dacă nu totdeauna, documentele după ce vorbesc de depunerea ferăii, vorbesc și de efectul ei firesc, interdicțiunea de a mai rădică vreo pără perzătorul procesului.

Prin urmare, și herăia, ca și zavezcu, aveau de scop a garantă autoritatea lucrului judecat.

* * *

Mai este oare de trebuință să combat părerea d-lui Stoicescu, că ferăia, identică cu zavezcu, ar fi suma plătită «*pentru ca partea câștigătoare să primească întăritura domnească*».

Observăm mai întâi că, chiar dacă s'ar admite această idee, ea s'ar potrivi numai la ferăia, iar nu și la zavezcu, care eră o plată eventuală, ce nu intervine decât în caz de redeschidere a procesului. Dar chiar relativ la ferăie, părerea d-lui Stoicescu este inadmisibilă.

In adevăr, întăritura domnească intervine și fără ferăia, fiindcă nu poate judecățile domnești ce arau întărite prin ferăia, și totuși orice judecată domnească purta întăritura care o făcea opozabilă *erga omnes*.

20) Xenopol, *Istoria Românilor*, Iași, 1891, t. IV, pg. 119—120

21) Pașcanu, op. cit., p. 85.

22) Ibidem, p. 92.

23) Hășdeu, *Archivist*, III, p. 198.

Afirmarea d-lui Stoicescu, e susținută de dânsul prin argumentul că ferăia eră plătită «numai în cazul când partea câștigătoare nu-și sprijineă pretențiile asupra imobilului pe drepturile sale, ci pe ale autorilor săi».

Nu văd logica acestui argument pentru teza ce autorul voia să dovedească, totuș înlăturând premisele, concluziunea cade dela sine, chiar dacă ar fi trasă în mod logic din argument.

Ne e ușor să dovedim că ferăia se plăteă și în cazul când partea câștigătoare își susțineă pretențiile asupra imobilului bazându-se pe drepturile sale, nu ale autorului său.

Exemplu: Toma Cantacuzino vornicul se judecă cu rudele fostei sale soții Ethimia Ciolpan și câștigă moștenirea ei arătând că moștenirea se cuvine lui pentru cheltuelile făcute pentru dânsa și pentru copii lor încetați din viață. El invocă dreptul său propriu, și totuș câștigând, puneă fierăia «după obiceiul ferii»²⁴).

Ne mulțumim cu acest exemplu, deși putem citi mai multe; nu credem însă părerea d-lui Stoicescu atât de întemeiată încât să fie nevoie de multe exemple și puternice argumente spre a o combate.

* * *

Am arătat că scopul celor două instituțiuni a fost de a asigură autoritatea lucrului judecat.

D. Pașcanu spune că, cu toată ferăia depusă, procesul putea să fie reînceput chiar sub acelaș domnitor, și în asemeni împrejurări, nu se mai poate susține că ferăia eră o chezășuire a lucrului judecat.

Spre a dovedi aseastă afirmare, d. Pașcanu citează judecata lui Toader Boul vistierul la Tomșa-Vodă, din 26 Ianuarie 1615. Cu toate că după judecată el plătișe ferăia, însă în a doua domnie a lui Ștefan Tomșa, soția Boului vistieric este trasă în judecată de acei cari perduse procesul în prima domnie, și care de astă dată îl câștigă.

Un al doilea exemplu este cazul lui Tănase vornicul, care, după ce câștigă, în 1631, procesul cu Nianul vornicul și pune ferie «ca de astăzi înainte să nu mai aibă a se pâra, nici a dobândi Nianul vornicul pe Tănase vornic, nici odinioară în vecii vecilor»; după cinci ani, Nianul perzătorul se judecă din nou și câștigă procesul.

La aceste exemple putem adăoga și altele în care nu se respectă lucrul judecat, cu toată ferăia pusă.

În 2 Mai 1662 (7170), marele spătar Iordache (Cantacuzino) se judecă cu Ionașcu Roșul, cu care se judecase la Ghica-vodă; el câștigă din nou și de

24) St. Spiridon Bodești, I, 5.

astă dată pune «*hierăia după obiceiul țării*». Însă în 1668 (7175) Iulie 19, Toderășcu Iordache spătarul, fiul lui Iordache vistierul, se judecă din nou cu Roșu, și câștigând iarăși procesul, pune încă o dată «*herăia 24 zloți*»²⁵).

În 12 Mai, fără an (cred 1618) se judecă la marele logofăt Ionașco Ghianghia, Simion Capșe nedelnicul și Drăgușan și Nianul dieci pentru Roșiori, Capșe câștigă și pune ferăie. Însă în 14 Mai 1619 (7127), aceleași persoane se judecă la Gaspar-Vodă, și Simion Capșe, câștigătorul de mai înainte, de astădată pierde²⁶).

În 8 Aprilie 1635 (145), călugării dela Agapia judecându-se cu cei dela Golia pentru Chiperești, câștigă și pun ferăia, însă în 22 Febr. 1655 (7163), judecata începe din nou și câștigă tot călugării dela Agapia și pun din nou ferăia 24 de zloți²⁷).

Un ultim caz.

În 19 Sept. 1676 (7185), se vorbește de ispisoc de pâra și de *herăe* dela Vasilie-Vodă, și cu toate acestea urmase încă două judecăți la Duca-vodă și la Antonie Ruset-vodă²⁸).

Este evident din aceste exemple că ferăia nu împedecă o nouă judecată, însă trebuie să observăm că, în toate aceste cazuri, judecata eră la alt domn.

Singurul caz în care judecata după ferăie e la acelaș domn, este primul citat de d-l. Pașcanu, cazul lui Boul vistieric, care câștigase în prima domnie, și perde în a doua domnie, deși pusese ferie dupe judecata întâi.

La acest caz unic, lăsând la o parte chestiunea îndoielii asupra autenticității documentului²⁹), dar chiar presupunându-l autentic, este oare de mirare că Tomșa, care tăiase capul lui Boul visterul în prima lui domnie, să nu mai fi respectat în a doua domnie hotărârea dată în favoarea acestui partizan și rudă a familiei Movilă?

Prin urmare, chiar de nu ar fi asigurat lucrul judecat la alt domn, dar, în regulă generală, desigur că ferăia îl asigură la domnul care luase ferăia.

Împrejurarea că ferăia nu asigură totdeauna autoritatea lucrului judecat la alt domn, nu înseamnă că scopul instituțiunei nu eră de a garantă lucrul judecat, căci scopul unei instituțiuni nu poate fi judecat după rezultatele sale. Prin faptul că poliția nu poate împedecă săvârșirea tuturilor infracțiunilor nu înseamnă că menirea poliției nu este de a împedecă săvârșirea infracțiunilor.

25) St. Spiridon Borșa, II, 33538.

26) St. Spiridon Chilîșoia, II, 5 și 9.

27) St. Spiridon Chiperești, 1 și 3.

28) Revista Miron Costin, III, p. 65.

29) În adevăr, e puțin probabil că Boul, care pe acel timp eră or refugiat în Muntenia, or luptă cu Ștefan Tomșa, ca partizan și ruda Movileștilor, să fi putut câștigă un proces la Tomșa-Vodă.

Negreșit că ferăia nu putea să împedecă în mod absolut o nouă judecată, mai ales la alt domn, fiindcă pe acele vremi nimic nu putea rezista atât puținței domnești.

Dacă domnul putea să confişte averea, și Ștefan Tomșa a uzat și a abuzat de confiscări, dacă el putea ucide pe orice boer, și nu puțini boeri au fost uciși de dânsul, de ce ne-am miră că Tomșa, sau altul că dânsul, nu ar fi respectat judecata altui domn sau chiar propria sa judecată? Oare fiindcă domnul precedent, adeseori în vrăjmășie cu cel următor, luase o sumă de bani în urma judecării, acesta eră un motiv ca să respecte judecata lui?

De aceea înțelegem foarte ușor judecata, chiar în urma depunerii unei ferăi, dar aceasta nu înseamnă cătușidepuțin că scopul și rostul instituțiunei nu eră de a garantă irevocabilitatea hotărîrilor.

* * *

Ne mai rămâne un punct de examinat: pentru ce atât zavezcu, cât și ferăia n'au durat mult timp?

Credem că răspunsul nu e greu de dat la această întrebare.

Zavezcu eră o amenințare cu amendă pentru cel care redeschidea procesul pe care îl perduse. Această amenințare producându-și efectul în lunga domnie a lui Ștefan-cel-Mare, în mod firesc n'a mai fost reînnoită prin documente și s'a pierdut întrebuințarea ei. Dealtmîntrelea, în timpul acelei glorioase domnii fiind stabilitate în slujbe, judecată dreaptă și buna întocmeală în toate, judecările erau rare și mai rare încă reînceperile din nou ale judecăților terminate.

Cu nestatornicia domnilor începe și nerespectarea judecării domnilor de către urmașii lor. Atunci obiceiul introduce feriia, o altă instituțiune menită să asigure irevocabilitatea lucrului judecat.

Probabil că această instituțiune a funcționat la început bine, fiindcă domnii aveau interes să respecte hotărîrile întărite cu ferăia, pentruca și ei la rândul lor să poată beneficia de această dare. Dacă oamenii ar fi văzut că nu se respectă hotărîrile întărite cu ferăie, nu ar mai fi plătit ferăia, ea fiind, după părerea noastră, facultativă pentru câștigători.

Mai târziu însă, se vede că domnii n'au mai respectat hotărîrile întărite cu ferăie, care probabil că li se părea ca un frâu la omnipotența lor, și de aceea încetul cu încetul instituțiunea începe a dispărea în a doua jumătate a veacului al XVII-lea.

Noi am găsit chiar un document foarte important și caracteristic.

În 20 Mai 1665 (7179) T. Prăjeșcul clucer, după ce câștigă, pune ferăia în vistirie 24 de zloți; totuși siguranța ferăiei nepărându-i-se îndestulătoare a treia zi, la 22 Mai, ia o declarație dela Eremia

Ciocârlie, care perduse, că se mulțumește pe judecată³⁰).

Când încrederea eră atât de slabă în ferăia plătită domnului, încât câștigătorul căută pe altă cale siguranța de irevocabilitatea hotărîrii, de sigur că ferăia numai putea să-și îndeplinească misiunea sa, și în consecință ea trebuia să devină din ce în ce mai rară, și apoi să dispară. După 12 Noiembrie 1689, noi numai cunoaștem nici o judecată întărită cu ferăia în documentele extrase și sistematizate de noi pe materii. Poate va mai fi vreunul posterior, în orice caz sigur că nu sunt numeroase.

* * *

Câteva cuvinte înainte de a termina despre numele feriei.

Cred că nu este cuvânt nici în limba română, nici în orice altă limbă pe lume, care să fi avut mai multe chipuri de scriere ca vorba ferie.

Noi am găsit în documente 10 feluri de scriere a cuvântului, începând cu litera *f* și 8 cu litera *h*.

Și anume:

Cu litera *f*: ferai, ferăe (2 ori), ferăia (9 ori), ferăia, feraia, feria (2 ori), feriia (3 ori), ferie, ferue, fierai, fierăia.

Începând cu litera *h*: hărăe (6 ori), hărăia (2 ori), herăia (4 ori), herăe, heriia (2 ori) hiăraia, hierăia (2 ori), hierăia (2 ori).

Și pe lângă acestea, mai adăogați și fantaziile de scris ale scriitorilor contimporani, pe care eu nu le-am găsit prin documente, ca feriio, fhierio (1), fhieruia (!) și altele, și atunci vă veți închipui de marea varietate de ortografie a acestui cuvânt.

După cum se vede din variantele date de noi, forma cea mai întrebuințată, 9 din 43, este forma *ferăia*.

Vom spune dealtmîntrelea că acest cuvânt are o semnificare mai largă decât însemnarea pe care i-am dat-o noi.

Astfel în un document de pe la mijlocul veacului al XVII-lea, pare că are însemnarea de adămaș, fiindcă după împăcare se spune că: am dat și heria, vr'o patru, cinci herăi de mied³¹).

Într'un alt document ferăia pare plată pentru osteneala judecătorului, căci se spune că s'a dat 5 taleri ferăie marelui logofăt³²) și iarăși «s'au dat 3 ughi ferie în mâna uricarului Băsenu pentru vel logofăt»³³).

În fine, se pare că în secolul al XVIII-lea *fierăia* înseamnă o amendă, după cum rezultă din catastroful breslei ciobotarilor din Iași din anul 1766, care zice că: «năimitul moldovan de se va băgă la arman să aibă a da herăia, un ort ciobotarilor»³⁴).

Dar, cred, că trebuie să pun capăt acestui articol, poate prea lung, care sper că a contribuit întrucâtva la lămurirea problemelor relative la zavezcu și la ferăia.

I. TANOVICIANU

30) Document la Stolniceni Prăjeșcului (C. Miclescu), II, 6 și 7.

31) N. Iorga, *Bistrița*, t. I, p. 88.

32) N. Iorga, *Studii și documente*, XI, p. 48.

33) Gh. Ghibănescu, *Surete și isvoade*, II, p. 66.

34) T. Codrescu, *Uricarul*, XIV, p. 2.

JURISPRUDENȚA ROMÂNĂ

INALTA CURTE DE CASAȚIUNE ȘI JUSTIȚIE SECȚIUNEA I.

Audiența dela 25 Noembrie 1915

Președinta d-lui V. Bossy, consilier

Dumitru St. Curcă cu Gh. Dobrescu

SUCCESIUNE. — LEGIUIREA CARAGEA. — EXCLUDEREA FETELOR ÎN CONCURENȚĂ CU BĂEȚII. — CERERE DE ÎMPĂRȚEALĂ. — LIPSĂ DE CALITATE. — ART. 17 ALIN. a ȘI b, CAP. III, PARTEA IV C. CARAGEA.

Sub legiuirea codului Caragea, fetele neavând un drept de moștenire alături cu băeții în averea părintească, ci numai un drept de creanță în contra fraților spre a le înzestra, dacă nu vor fi înzestrate, ele nu pot cere prin justiție împărțeala acelei averi.

No. 670. — Casată, în urma recursului făcut de Dumitru St. Curcă, sentința tribunalului Argeș, secț. I, No. 596 din 1914, în proces cu Gh. Dobrescu.

S'au ascultat: citirea raportului făcut în cauză de d-l consilier Al. D. Dobriceanu; d-nii avocați D. N. Comșa și Vălsănescu, pentru recurent, în desvoltarea motivelor de casare; d-l avocat I. Netter, pentru intimat, în combateri.

Curtea, deliberând,

Asupra motivului III de casare:

«Bazat pe violarea art. 17 din codul Caragea, partea III, cap. IV, și eroare grosieră de fapt».

Având în vedere sentința supusă recursului din care se constată că intimatul Gh. Dobrescu, cumpărând în 1904 drepturile Anei Stan Curcă în succesiunea tatălui său Stan Curcă, a cerut, pe baza aceluși act, eșirea din indiviziune și împărțirea în 2 părți egale a averii rămasă dela acesta, compusă din 7 pogoane și 19 prăjini, care se deține numai de fratele vânzătoarei, recurentul Dumitru Stan Curcă; că tribunalul, prin sentința supusă recursului, judecând ca instanță de apel, a admis acțiunea și a dispus împărțirea averii în două părți egale, între recurent și intimatul cesionar;

Având în vedere că, înaintea tribunalului, recurentul a invocat între alte mijloace de apărare și pe acela care face obiectul acestui motiv de casare și anume că Stan Curcă, despre a cărui succesiune este vorba, fiind încetat din viață în Septembrie 1865, adică sub imperiul codului Caragea, n'a putut să fie moștenit decât de recurent, ca băiat, iar nu și de sora sa Ana, așa că aceasta, neavând nici un drept în acea succesiune, n'a putut să vândă un asemenea drept intimatului în recurs;

Că, tribunalul a respins acest mijloc de apărare, pe motiv că după legiuirea Caragea fetele aveau un drept de moștenire în averea părintească, ca să fie înzestrate din ea, iar nu numai o simplă creanță în contra fraților spre a le înzestra, astfel că, adaogă tribunalul, participarea fetelor la împărțeala averii părintești este con-

formă cu legea Caragea, atât în cazul când frații și surorile se împart între dânșii de bună voie, cât și în caz când partajul se face forțat prin justiție cu atât mai mult, zice tribunalul, că, «în speță, vânzătoarea Ana a și posedat din această avere, lucru ce nu se contestă nici de părât»;

Având în vedere că codul Caragea prevedea în partea IV, cap. III, art. 17 alin. b și c, că dacă mortul are numai feciori meștenesc feciorii de opotrivă, fiecare, iar când sunt feciorii și fete, numai feciori moștenesc deopotrivă și pre fete, de vor fi neînzestrate, datori sunt să le înzestreze și să le căsătorească;

Considerând că din această dispozițiune de lege rezultă evident că, atunci când fetel: vin în concurență cu băeții, numai aceștia au drept să moștenească, fetele neavând de cât un drept de creanță în contra fraților spre a le înzestra, dacă nu vor fi înzestrate. Că legea nu spune că înzestrarea fetelor se va face cu din averea părintească pe care o moștenesc frații; că deși fetele n'au drept de moștenire alături cu frații în averea părintească, totuș nimic nu împiedică ca frații să convină prin bună învoială a se atribui surorii lor o porțiune în natură din acea avere părintească, în executarea obligațiunei lor de a o înzestra;

Considerând însă că de aci nu rezultă că surorile ar putea să ceară justiției să oblige pe frații lor să împartă cu ele averea părintească, de oarece, după cum s'a arătat mai sus, fetele nu au drept de moștenire alături cu băeții în acea avere și deci nu au calitatea să facă o cerere de împărțeală a acelei averi;

Că, prin urmare, în speță, tribunalul a violat art. 17 citat mai sus, când a hotărât că vânzătoarea Ana are un drept de moștenire alături cu fratele său la jumătate din averea tatălui lor Stan Curcă și când a dispus că acea avere să se împartă în două părți egale între recurent și cumpărătorul drepturilor successorale ale surorii sale;

Considerând că, în ce privește constatarea tribunalului că vânzătoarea Ana a și posedat din averea părintească, lucru ce nu s'ar fi contestat nici de părât, pe lângă că recurentul nu a recunoscut de adevărată această afirmație, fără nici o prăbă, făcută de intimatul în recurs înaintea tribunalului, dar ea nu are nici o influență asupra interpretării și aplicării art. 17 codul Caragea, întru cât nu s'a invocat și dovedit că fata Ana ar fi posedat, în virtutea unui act de partaj voluntar cu fratele său, porțiunea ce a vândut intimatului în recurs și, pe lângă acestea, Ana n'a vândut o porțiune determinată ci drepturile sale successorale;

Că, prin urmare, acest motiv de casare este întemeiat și sentința cată să fie casată, fără a se mai examina celelalte motive de casare.

Pentru aceste motive, casează.